

**Λέξεις της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, αυτούσιες ή παραλλαγμένες,
που/όπως δεν επιβίωσαν στην κοινή ελληνική**

Οι συντομογραφίες βρίσκονται στη σελίδα 18 του βιβλίου.
Κάποιες ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες από αυτές
έχουν επισημανθεί κλεισμένες μέσα σε πλαίσιο.

- αδραχτίτς(ι)**, το· το πιάσιμο του σβέρκου, το σβερκόπιασμα, για τη θεραπεία του οποίου γινόταν *σταύρουμα* με αδράχτι, [αρχ. δράσσομαι > αδράχνω + -ίτς(ι)].
- αθέρας**, ο· το αναισθητικό αιθέρας, ο αφρός, η κορυφή, το καλύτερο μέρος ενός πράγματος, η κόψη του ξυραφιού, [αρχ. ἀθήρ].
- αμπαχός**, ο· είδος ενδύματος ή καλύμματος· λ. γνωστή από δημοτικά τραγούδια στα πανηγύρια της Νιγρίτας, *αλλ. αμπαχός, χάμπουκας, καμπουχάς*· δεξ Λεξιλόγιο της Βισαλτίας, 1. «*Ημείς δεν θα περάσωμεν | του χάροντα την πόρτα | θα τρίξουν τα σανδάλια του | θα βιάξ' ο αμπαχός του*» (Ατλαντίς Νέας Υόρκης, 1913, εφημ. Νιγρίτα, 5.5.2016, Γιάννης Θ. Μπάκας). ..., β) «...*να πάει χαμπέρ(ι) στη μάνα μ' | να φουκαλίσει τις αυλές | να στρώσει κι του χάμπουκα...*», 673.0, ..., [αρχ. ἀμπέχω (= καλύπτω, τυλίγω, αγκαλιάζω, περιτυλίγομαι, φορώ), δεξ και *μπέχου*].
- αναγκαίους**, ο· αποχωρητήριο, [αρχ. ἀναγκαῖον].
- ανέσπα**· ρ. τύπος γνωστός μόνο στα δημ. τρ., τραβούσε, *στον Κωσταντή το μνήμα του ανέσπα τα μαλλιά της*, (Ν.Π.γ' τρ. 405.0), [αρχ. ανασπάω].
- ανιβράου, -ώ**· ρ., παρ. *ανιβρούσα*, αναβλύζω, δεξ πρμ. 58 και 286, [αρχ. ἀναβλύζω > μτγν. ἀναβρύω].
- ανιγρώνου**· ρ., *ανέγρουνα, ανέγρουσα*, συγχίζω, κάνω κάποιον άνω κάτω με κάτι που του θυμίζω, *μη μ' ανιγρώντς του στομάχ(ι) μι τιαυτά που μι λες*, **[αρχ. ἀνιγρὸς (=ανιαρός), L.Sc. Ησύχ. ἀνιγρὸν (=ακάθαρτον, φαύλον)].
- απεικουσιάνους**, ο· αυτός που μπορεί να δώσει ερμηνεία, ο εμπειρογόνμων, (Νιγρ), *να έρτ(ει) απεικουσιάνους να διούμι τι δα μας πει*, [αρχ. ἀπεικάζω(= απεικονίζω, παραβάλλω προς κάτι) > αόρ. ἀπέικασα].
- απέιπα**· ρ. τύπος αορ. χωρίς αντίστοιχο του ενεστ., *τέλειωσα το λόγο μου, του λόγου δεν απόσουσι του λόγου δεν απείπι*, (Ν.Π.γ' τρ. 362.2), [αρχ. ἀπέιπον].
- απόι**, το· ελαφρώς κρύος αέρας, *άμα σι πιάσ(ει) ιδρουμένουν τ' απόι τ'ν άρπαζις την πλιβρίτιδα*, [ἀπό + γῆ > αρχ. ἀπόγειον].
- απουλιάνα**, η· κάθε ακαλλιέργητο ή εγκαταλειμμένο χωράφι, ανεξάρτητα από τοποθεσία ή αν έχει μέσα δέντρα, *απουλιάνα γίνκι τ' αμπέλι τ', τ' αφήκι ασκάλλστου κι γίνκι απουλιάνα του καπνό τ'*, [αρχ. ἀπόλλυμι (=ερημώνω)].
- αραδίζου αραδίζου**· ρ., *αράδζα, αράδσα*, αραδίζω, περπατώ, *αράδζι αγγήγουρα-αγγήγουρα να προυκάνουμι*, **[αρχ. ἀραδέω (L.Sc. Ησύχ. ἀράδηται= κεκίνηται)].

ασαμόραστου, το· λ. που χρησ. για το αρρωστιάριο καρπούζι, το οποίο ενώ κοβόταν για ώριμο με βάση τον ήχο που έδινε στο χτύπημα με το μεσαίο δάχτυλο, είχε μαύρα σπόρια και άσπρη ψίχα, όπως τα άγουρα, μτφ. χρησ. και στα τρία γένη με τη σημ. του αρρωστιάρι, [αρχ. δωρ. ἄσματος(= ἄσημος, ο χωρίς σήμα) + αρχ. ῥάσσω (=χτυπώ), σε ελ. απόδοση αυτό που με το χτύπημα δε δίνει ἔγκυρο σήμα. Κ. Σιαμάκης: τελείως αθησαύριστη και άγνωστη, αδιαφιλονίκητη όμως αρχαία ελληνική λέξη, δεσ πρόλογο σ. 15].

- ασπρόγα**, η· το χρώμα με άσπρο χρώμα, το ασπρόχρωμα, δεσ *Μπλος*, [άσπρους + αρχ. δωρ. γᾶ].
- ασφάλεια**, η· είδος καρφίτσας με κούμπωμα, παραμάννα, [αρχ. ασφάλεια].
- αφίθκουσ, -κ(η), -κου**· λεπτός, αδύνατος, άσαρκος, *φτο του καπνό έχ(ει) αφίθκου φύλλου σα τσιγαρόχαρτου*, δεσ και *ψειριάρκουσ*, [αρχ. άφίς (= φυτόψειρα, *μιλούρα*), + -ίθκουσ, επειδή τα φύλλα που είχαν *μιλούρα* ήταν λεπτά, άσαρκα].
- βάζου 1**· ρ., *έβαζα, έβαζα*, μέλλ. *θα βάζου*, ηχώ, παράγω κρότο, *έβαζι του κανόν(ι)* = έκανε κρότο, ακουγόταν το κανόνι, δεσ και *βάχνου*, πρ. *βάζι, βάζντι, βάζι, βάζτι*, [αρχ. βάζω (=ομιλώ, λέγω), Όμηρος ξ. 92, σ. 167].
- βάζ(ι)μου**, το· απότομος ήχος, κρότος, *έκανι ένα βάζ(ι)μου, μα τι*, [*βάζου 1/ βάχνου* > *έβαζα*, αρχ. βάζις].
- βάχνου**· ρ., *έβαχνα, έβαζα, βάζου 1, θα βάζ(ει) του κανόν(ι)*, [ρίζα ΒΑΓ > αρχ. βέβαγμαi παρακείμενος του αρχ. βάζω), βέβακται λόγος, Όμηρος θ. 408, βεβάκτης(= αυτός που ομιλεί μεγαλοφώνως)].
- γεύου**· ρ., *έγιβα, έγιβα*, δοκιμάζω με τη γεύση, γεύομαι, *έγιβα του φαϊ*, πρ. *γεύι, γέβτι, γέπι, γέπι, γιφτούς, γιφτίτι*, αλλ. *γεύτου*, ουσ. το *γέψ(ι)μου*, [αρχ. γεύω].
- γηρατεία**, τα· τα γεράματα, [αρχ. τὸ γῆρας > μσν. ... > τὰ γηρατεῖα].
- για**· 3. βέβαια, όπως το αρχαίο γέ, *ναι για, θα ρτω· γω για* = εγώ βέβαια (αρχ. ἔγωγε), [αρχ. γέ και ε > *ια*, δεσ δεικτικόν ιώτα -ί, (L.Sc), όπως και *κια* < και].
- Γκάγκανουσ**, ο· τοπωνύμιο Νιγρίτας στον κάμπο, [αρχ. κάγκανον(= κατάξηρο)].
- γκλαγκάνα**, η· είδος καλασμού, στον οποίο ακούγονταν τα *λαγκόνια* του αλόγου, που ήταν διαφορετικός από το *αραβάν(ι)* και το τρέξιμο *στα τέσσιρα*, **[αρχ. κλαγγαίνω (L.Sc. άναγνωστέον κλαγγάνω), από όπου και η λ. κλαγγή].
- γκριλίτσα**, η· ασθένεια των γουρουνιών, εξαιτίας της οποίας έκλεινε ο λαιμός τους και δεν μπορούσαν να φωνάζουν, [αρχ. γρυλίζω].
- Γκρούχαλ(η)**, η· τοπωνύμιο Τερπνής στο βουνό, **[συμφ. αρχ. γρυπτός (= κυρτός) + χαλή (= παλάμη), το εξωκλήσι της βρίσκεται πάνω σε ύψωμα που φαίνεται σαν *ντούμπα*].
- γουνιό**, το· μεγάλη παραγωγή, *έκαναν του γουνιό τ'ς τ' αμπέλια*, [αρχ. γονεύω (= παράγω)].
- γρούνα 2**, η· ομαδ. παιχν. που παιζόταν με ένα άδειο μεταλλικό κουτί από κονσέρβα, στο οποίο όλη η ομάδα προσπαθούσε να το βάλει σε μια τρύπα ανοιγμένη στο χρώμα, χτυπώντας το με ραβδιά, ενώ η *μάννα* φρόντιζε για το αντίθετο· ήταν το αρχ. παιχν. κερητίζειν, μόνο που αντί για μπάλα είχαμε ένα μεταλλικό κουτί, ήταν ο πρόδομος του σημερινού χόκεϊ, δεσ και π., [αρχ. γρώνη (=κοίλωμα) ** > γρούνα, Λ.Αν. λήμ. ου, γούρνα].
- διαλλάζου**· ρ., *διάλλαζα, διάλαζα*, κινούμαι χωρίς να καλοφαίνομαι, *σα να διάλαξι*

- ένας μες στου μσουσκόταδου*, [αρχ. διαλλάσσω (= μεταβάλλω απλώς, αλλοιώνω)].
- διορύχνονταν**· ρ. σχηματίζε μεγάλα κύματα, *κι η θάλασσα διορύχνονταν τα κύματα δακρύζαν*, θα μπορούσε να γραφεί και *διωρύχνονταν* (=μούγκριζε), ..., *δες λεξιλόγιο Βισαλτίας*, [< αρχ. διορύσσομαι (= ανασκάπτω)· < αρχ. διωρύομαι (= βρυχώμαι)].
- διφτραϊού**, το· το φόρεμα της νύφης για τη Δευτέρα μετά το γάμο, [αρχ. δευτε-ραϊόν].
- δουκιούμι**· ρ., *δουκιούμαν, δουκήθκα*, θυμούμαι, σκέφτομαι, μέλλ. *θα δουκθώ*, πρ. *δουκθούς, δε δουκήθκα να στου πω*, *δες και πρμ. 76*, [αρχ. δοκέω > έδοκήθην > δοκήθικα].
- δοράκνου**, το· δοράκινο, ροδάκινο, [αρχ. δωράκινον].
- έβα!** επιφ. που εκφράζει απορία, αγανάκτηση, *αμάν πια, έβα κι συ, ούλου τα ίδια λες*, **[ε! + αρχ. βᾱ > έβα!].
- εμά**· δικά μας, σε φρ. από παιγν., *τα τρία τέσσερά μας, τα πέντι έξ(ι) εμά μας*, (από το παιγν. *τα ένα μας τα δυο μας*), [αρχ. αντ. έμός, έμή, έμδν > πληθ. ουδ. έμά].
- ένους**· επίρρ., μόλις πριν από λίγο, *ένους ήρτι τέτα σ'* = μόλις πριν από λίγο ήρθε η θεία σου, *δες και όνους*, [αρχ. ένος, (... τὸ πρότερον και παρεληλυθός δηλοῦ)].
- εποίκα**· λ. γνωστή μόνο στα δημ. τρ. (Νιγρ.), *έκανα, τι κακό σ' εποίκα γω*, (Ν.Π.γ' τρ. 271.0), [αρχ. ποιῶ > πεποίηκα].
- ζαμόνου**· ρ., *ζάμουνα, ζάμουσα*, σημαδεύω, (προσφ.), **[αιολ. ζᾱ (=διά) + αρχ. μάω (=έχω σκοπό/διάθεση να κάνω κάτι), ως μέσο *δες αρχ. μάομαι, μῶμαι, μῶομαι*].
- ζάπ(ι)**, το· ζάφτι, ημέρωμα, γαλήνεμα, υποταγή, *τον έκανι ζάπ(ι)* = τον ηρέμησε, [1. ..., **2. λατ. jacio > ΙΑΠ- > αρχ. ιάπτω (ιάπτω τινά = κτυπώ, προσβάλλω με λόγια, τραυματίζω) > ιάπτειν > ζάφτι, *δες και Λ. Αν. λήμ. ζάφτω*].
- ζένουμι**· ρ., παρ. *ζένουμαν*, κακοπερνῶ, κακοζῶ, *ζω κι ζένουμι*, [αρχ. ὄζω > μσν. ζένω (=βρομάω)].
- ζλόσταχ(η)**, η· η στάχτη μέσα από την οποία περνούσαν βραστό νερό, για να κά-νουν το *πουρτιό*, την αλισίβα, *δες θλόσταχ(η)*, [αρχ. ζήλος (= βρασμός) + μσν. στάκτη > ζηλόσταχτη].
- ζμουλέτσους**, ο· το φ. κύπερη, του γένους Cyperus, με τριγωνικά λογχώδη φύλλα, που στο φύτρωμά του τρυπά τις ρίζες του καπνού, **[αιολ. ζᾱ (=διά) + αρχ. μούω/μολεύω(= κόβω παραφυάδες)].
- ζνίχ(ι)**, το· σνίχι, τράχηλος, σβέρκος, αυχένας, [αρχ. ζινίχιον (= λωρίον υποδήμα-τος) > μσν. ζηνίχιν(= η αρχ. σημ. και ζυγός, τράχηλος), *δες Ν.Β. σ. 228, ...*].
- ζούπυρου**, το· το έξυπνο παιδί, [αρχ. ζώπυρον(= σπίθα, κάρβουνο αναμμένο που συντηρείται για το άναμμα της φωτιάς)].
- ζουπυρώνου**· ρ., *ζουπύρουνα, -ρουσα, -ρώθκα*, δυναμώνω τη φωτιά, *Γιώργη φούξι λίγου να ζουπυρώ(ει)ς τ' φουτιά*, [αρχ. ζωπυρέω (= παράγω φλόγα, ανάβω)].
- θαμαίνουμι**· ρ., *θαμαίνουμαν, θαμάθκα*, αμφιταλαντεύομαι, δεν μπορώ να αποφασί-σω, νιώθω σαν να μη βλέπω καθαρά και να μην μπορώ να κάνω επιλογή· *ποια να πάρου ποια ν' αφήσου μον θαμαίνουμαν κι γω | κι ο Λάπας μον θαμαίνονταν το τι πεσκέσ(ι) να πάει | η κόρη σαν του άκουσι, θαμάθκι τι να κάνει*, (*δες Ν.Π.γ' τρ. 14.1, 321.1 και 412.0*), [θάμβος(= ξαφνική απώλεια όρασης) > αρχ. θαμβάινω].

θύματα, τα· πρηξίματα περιορισμένης έκτασης στο λαιμό κάτω από το σαγόι, κάτι σαν *παραδάγκαλα*, [αρχ. θύμον (= βολβός)].

θ(υ)μώνου· ρ., *θύμουνα*, *θύμουσα*, θυμώνω, δεσ λ.γ. 22, για απόστημα πρηξομαι, *θύμουσι τσούρλου μ'*, [αρχ. θυμώω (= παροξύνω, για αρρώστιες χειροτερεύω) > μσν. θυμώνω].

ίδρους, ο· ιδρώτας, [αρχ. ιδρώς].

ικανάου· ρ., παρ. *ικανούσα*, είμαι ικανός να κάνω κάτι, και *ακανάου*, *φτος δεν ικανάει/ακανάει να κάν(ει) τίπουτα*, δεσ και *ακανής*, [αρχ. ικανός > μσν. ικανώω].

ίλιγγους, ο· κορυφή του κεφαλιού, *φουρούσις κι στον ίλιγγου ...*, δημ. τραγ. 15. δ', [αρχ. ἴλιγξ, γεν. ἴλιγγος (= συστροφή), τα μαλλιά στην κορυφή συστρέφονται].

καθόρ(ι), το· λ. που χρησ. μόνο για το χαρακτηρισμό της δυνατής, της απότομης ανοιξιάτικης βροχής, στη φρ. *βρουχή καθόρ(ι)*. Επικράτησε το ουδ. *καθόρ(ι)*, αντί της λ. *καθώρ(η)*, από την επίδρ. της ταυτόσημης φρ. *βρουχή σιτζίμ(ι)*, [*καθώρ(η)*].

καθόρ(η), η· η λ. χρησ. ως ουδ., δεσ το *καθόρ(ι)*, **[αρχ. κατά + αρχ. ὄρη (= άνοιξη), σε ελ. απόδοση η ανοιξιάτικη].

κακαβάν(η)ς, ο· ανόητος, βαρετός, ανιαρός, αυτός που *έχει κιφάλ(ι) καζάν(ι)*, δηλαδή κεφάλι μεγάλο, κεφάλι άδειο κλπ., [1. **αρχ. κακάβη(=χύτρα) > μσν. κακάβιν, δεσ και *κάκαβους*. 2. τουρ. kakavan(=κουραστικός)].

κάμσα· ρ., γνωστό μόνο στον αόρ., *νύσταξα*, δεσ και *καμσιουρίζου*, [αρχ. καμμύω(= κλείνω τα μάτια) > αόρ. ἐκάμμυσα].

κάνις, οι· τα σκουπίδια από κλωστές και αράχνες, που μαζεύονται ανάμεσα στις ραφές των ρούχων ή στις γωνίες του σπιτιού, όταν μένει ασκούπιστο για μέρες, **[αρχ. κάννα (= καλάμι), πιθανώς από τα καλάμια της σίκαλης, με τα οποία γέμιζαν τα στρώματα και τις *μαξιλάρις*, δεσ *σικαλιά*].

κανίσια, τα· στη Νιγρίτα λέγονταν τα κεράσματα που πήγαιναν οι συγγενείς και οι φίλοι σε κάποιο σπίτι με αφορμή κάποια σημαντικό γεγονός, όπως γάμος, λεχωνιά, ονομαστική γιορτή, αρρώστια, κλπ. ... [αρχ. κάνεον (=πανέρι) > υποκ. αρχ. κανίσκιον > κανίσκι (= πανεράκι, χάρισμα, δώρο)].

κανναβάς, ο· ο καμβάς, ύφασμα με αραιά ύφανση που το χρησιμοποιούσαν ως οδηγό για τα κεντήματα, [αρχ. κάνναβις > μτγν. καννάβιον > καννάβι + κατ. -ας].

κανόν(ι), το· το μέρος από το *τσιουράπ(ι)* που καλύπτει την κνήμη, το καλάμι, **[αρχ. κάννα (= καλάμι)].

καράπα, η· κεφάλι, νεκροκεφαλή, [αρχ. κάρρα].

καρουτσούδα, η· είδος κουδουνιού με σφαιρικό σχήμα και ένα ελεύθερο σφαιρίδιο στο εσωτερικό, που κρεμούσαν στα μικρά ζώα, όπως πρόβατα και κατσίκια, αλλά και στα άλογα, **[αρχ. κάρρα(Ίωνες· τα πρόβατα, Γορτύνιοι· την ήμερη κατσίκια) + -τσούδα].

καρφώνου 2· ρ., για αρ. χρ. δεσ *καρφώνου 1*, αρρωσταίνω κάποιον, τον κάνω να κρουολογήσει από ρεύμα αέρα, *μην κάθισι ανάμισα στα παραθύρια, θα σι καρφώσ(ει)*, [αρχ. κάρφω (= μαραίνω κάτι) > καρφώνω].

κατάψιους, ο· η απογευματινή ή η πρωινή δροσιά στις ζεστές καλοκαιρινές μέρες, η δροσιά στον ίσκιο κάτω από δέντρα ή κάτω από στέγη· *πιάντι να μπιτίσουμι μι τουν κατάψιου, προυτού σ(η)κουθεί ήλιους ψηλά*, [αρχ. το κατάψυχον(= δροσερός καιρός) > ο κατάψυχος, (Ηπειρος)].

καφκίτσα, η· το φ. Καλεντούλα η φαρμακευτική, με κίτρινα άνθη, *μαρή καφκίτσα μ' ανοιχτά κι κούπα μ' ...*, (δημ. τρ. 15.στ'), [αρχ. καύκη (=είδος ποτηριού)].

κλούφ(ι), το· η θήκη του μαξιλαριού που περιέχει το βαμβάκι, όχι η μαξιλαροθήκη, [κέλυφος > αρχ. κελύφιον].

κνάπ(ι), το· σπάγκος, λεπτό σχοινί για το αρμάθιασμα και το στέγνωμα του καπνού, **[αρχ. κνάπτω (= λαναρίζω μαλλιά, ετοιμάζω για κλώσιμο τα μαλλιά), από όπου πιθανώς προέρχεται η τουρ. λ. kinnar(=σπάγκος)].

κνεύου: ρ., *κούνιβα, κούνισα*, οκνεύω, βαριέμαι, τεμπελιάζω, *άσι μι, δεν έρχουμι γιατί κνεού*, [αρχ. όκνέω].

κόθρους, ο· κόθρος, το κυλινδρικό πλαίσιο στο κόσκινο ή το ντριμόν(ι), ο κυκλικός γύρος της πίτας, δεσ π., **[αρχ. κόθουρος (=αυτός που δεν έχει ουρά) > κόθρος· η κυλινδρική επιφάνεια και ο κύκλος δεν έχουν αρχή και τέλος, δεν έχουν ουρά].

κόρδα, η· η χορδή για την μετάδοση της κίνησης στο *ταικρίκ(ι)* ή στην *ανέμ(η)*, [αρχ. δωρ. χορδά > λατ. chorda > μσν. κόρδα].

κουρίτα, η· στενόμακρη δεξαμενή νερού, χτιστή ή σκαλιστή σε ξύλο/πέτρα, *ταχιά θα πλέζουμι 'τ'ς κουρίτις*, [1. **αρχ. ή κόρυς (=κράνος, περικεφαλαία), αιτ. κόρυθα, δεσ και κορύτη (=κεφαλή)· στην Ιθάκη *κορύτος* είναι δοχείο νερού για να πίνουν οι κότες, το *χλιμπούρ(ι)* δηλαδή, που θυμίζει αναποδογυρισμένο κράνος και είναι μια μικρή *κουρίτα*, 2. ...].

κουσά, η· κόσσα, εργαλείο για το κόψιμο χόρτων και, κυρίως, του *γιουντζέ*, δεσ πρμ. 207, **[αρχ. κόσσω (=κόπτω), η λ. συναντάται και σε σλ. γλώσσες].

κουτάρ(ι), το· το κλειστό μέρος όπου μάζευαν και άρμεγαν τα ζώα, **[αρχ. κύτταρος > κυτάριον, με υ > ου, όπως κύω > κύτος > κουτί].

κούτ(ι)κας, ο· κούτικας, αυχένας, το πίσω μέρος του κεφαλιού, *έφαγι μια στον κούτ(ι)κα κι απόμι στον τόπου*, δεσ πρμ. φρ. 150, [1. αρχ. κοττίς (= ινίον), 2. μτγν. κόττικοι (=περικεφαλαίες)].

κούτλους, ο· μεγάλο γουδί, μτφ. κοντόχοντρος, [αρχ. κότυλος (=κάθε κοίλο)].

Κουτσιουβός, ο· τοπωνύμιο Νιγρίτας στον κάμπο, **[αρχ. κόσυμβος(= άκρα, κράσπεδο), βρίσκεται στα κράσπεδα του κάμπου].

κουχτή, η· το εσωτερικό της γωνίας που δεν το πιάνει αέρας, *κάτσι κει που είνι κουχτή*, [αρχ. κόγχη (> κογχωτή) > *κουχτή*].

κρατούνα, η· το φλασκί, ο καρπός της νεροκολοκυθιάς, που όταν ωριμάσει έχει μόνο σπόρους και πολύ σκληρή φλούδα· τη χρησιμοποιούσαν ως σκεύος για μετάγχιση νερού, μτφ. το κεφάλι, ιδιαίτερα όταν θέλουν να αναφερθούν σε άτομο άμυαλο ή ξεροκέφαλο· *έχ(ει) μια κρατούνα φτος, πού παίρ(ει) 'πού λόια*, δεσ πρμ. 310, [αρχ. κρατέω > κρατά].

κρίνα, η· μικρό μεταλλικό κουτί με ενδιάμεσο χώρισμα στο οποίο φύλαγαν χωριστά καφέ και ζάχαρη, υποκ. *κρινούδα*, [1. ...Λ.Αν. **2. αρχ. κρίνω (με αρχική σημασία χωρίζω, ξεχωρίζω, αποχωρίζω, Ε.Ελ.)].

κύλκας, ο· αλλεργικός ερεθισμός του δέρματος που εκδηλώνεται με κοκκινίλες ή *νιρουσταλίδις* και γιατρευόταν με επιθέματα ξιδόνερου· η λ. χρησ. ίδια και στον πληθ. αριθμό, *μ' ακούμισι τζουκνίδα κι γιόμουσα κύλκας*, δεσ και *φουλτακίδα*, **[αρχ. κύλιξ (= πλατύ και ρηχό κύπελο) > κύλικας].

λαγγάζου, ρ., *λάγγαζα, λάγγαζα, λαγγάγκα*, στραμπουλίζω, παθαίνω διάστρεμμα, *λάγγαζα του πουδάρι μ'*, [αρχ. λαγγάζω (= υποχωρώ, ενδίδω)].

λαμνός, ο· η πρώτη φλόγα από το κάψιμο των ξύλων, που πετάει τις γλώσσες στον αέρα και συνοδεύεται από καπνό, **[αρχ. λάμνω (= πετώ στον αέρα, διασχίζω τον αέρα)].

λάσινα αλώνια· επίπεδα αλώνια, *εβγήκαν και παράβγαλαν στα λάσινα αλώνια*, (Ν.Π. γ' τρ. 482.0), [αρχ. ελαύνω > μσν. έλασία, δεσ έλαση, έλασμα].

λειρά, τα· τα στήθια νεαρής γυναίκας, *ξιφλυκώθηκαν τα κουμπούδια κι φάνκαν τα λειρά*, (Ν.Π.γ' τρ. 643.1), [λείριον > αρχ. λειρός (= αυτός που είναι σαν κρίνο)].

λιβάδα, η· το άσπρο χρώμα που παίρνει το τσίπουρο, όταν χύνουμε μέσα του νερό, αλλ. *βιβάδα*, [αρχ. λείβω (= χύνω, εκχέω, κάνω σπονδή) > λιβάς > γεν. λιβάδος].

λιγένι(ι), το· λεγένι, ρηχό μεταλλικό αγγείο, που χρησ. για το πλύσιμο του προσώπου, μεγεθ. η *λιγένα*· σε μερικά σπίτια είχαν ειδικό *λιγένι(ι)* ως ουροδοχείο, [1. ..., 2. **αρχ. λιγαίνω (= παράγω καθαρό, μεταλλικό ήχο, τέρω) > λιγαίνειν > *λιγένι(ι)*, που ήταν μεταλλικό αγγείο].

λιπαριά, η· ψάρι του γλυκού νερού στο μέγεθος της σαρδέλας, Αλόζη η μακεδονική· ως παστωμένη δεν έλειπε από κανένα σπίτι, [αρχ. λίπος > λιπαρός].

λιον· επίρρ., πιο, περισσότερο, πολύ, *λιον καλό κι λιον καλό είναι αυτό*, φρ. για επιλογή ανάμεσα σε δυο πράγματα ή παιδιά, αλλ. *γιον*, **[αρχ. λίαν, πιθανώς να είναι αποτέλεσμα του σχήματος, αρχ. ώραϊος > μσν. ώριος (> ωριόν > ριον) > *λιον*, σε δημ. τρ. της περιοχής λέγεται, *του λιον του μουνουπάτι* (= το καλό το μονοπάτι)].

λιούφκα, η· αστοχία στην μπάλα ή στο *τσιλίκι(ι)-τσιουμάκι(ι)*, χρησ. και ως επίρρ. *πήγι λιούφκα* = δεν πέτυχε η κλωτσιά και έμεινε ακίνητη η μπάλα, **[αρχ. λοφῶ > μσν. λωφάζω (= μένω ακίνητος)].

Λισσά, η· τοπωνύμιο Νιγρίτας στον κάμπο, [αρχ. επ. λισσός (= λείος, γυμνός), θηλ. λισσάς, είναι επίπεδο και καθαρό μέρος δίπλα στη Νιγρίτα].

λισσά, η· η απλή αυλόπορτα που είναι πρόχειρα φτιαγμένη με δικτυωτό σύρμα ή με πλεχτές βέργες, η *πουρειά*, δεσ και τοπων. Νιγρ. Λισσά, [αρχ. επ. λισσός (= λείος, γυμνός)].

λότρα, η· πληθ. οι *λότρις*, μακριά κιγκλιδωτά πλαίσια με μυτερές προεξοχές, που έμπαιναν πλευρικά στο κάρο και εξασφάλιζαν μεγάλο μάκρος και ασφαλές φόρτωμα για δεμάτια χόρτου ή σιτηρών, **[αρχ. λωίων (= επιθυμητότερος, καλύτερος) > συγκρ. λωίτερος (> λώτερος > λώτρος, με αποβολή του «ε») > *λότρα*].

λουχιρός, -ριά, -ρό· λ. για φυτό, βλαστό, φύλλο· τρυφερός, ευαίσθητος, αυτός που σπάζει εύκολα, θαλερός, όχι μαραμένος, *χασλαμάς είναι λουχιρός, του καπνό είναι λουχιρό του προνί*, **[αρχ. λόχη (= συστάδα από θαλερή μη ξυλωδη φυτική ύλη) + κ. κατ. -ρος].

μάκουσ, ο· υπνωτικό, που έδιναν στα μωρά με αυτοσχέδια πιπίλα από πανί, για να μην κλαίνε, [αρχ. δωρ. μάκων (= μήκων η υπονόφος, παπαρούνα οπίου, αφιόνι)].

μάμου, η· γιαγιά, η γιαγιά του σπιτιού, ενώ η ξένη γιαγιά λεγόταν *μανιά*, πληθ. *μάμις*, *όλις μάμις κάθονταν στον σόμπουρου*, στα παραμύθια λεγόταν *μανάκα*, [αρχ. μάμη > μάμη].

μειούμς, ο· ο ασήμαντος, ο ανήμπορος, ο άνθρωπος που χαρακτηρίζεται «λίγος», [αρχ. μειόω (= ελαττώνω, παριστάνω κάτι μικρότερο από ό,τι είναι, υποβιβάζω,

γίνονται μικρότερος/χειρότερος/ασθενέστερος].

μιλτούια, τα· {-λτού-ια}, βραχιόλια, (προσφ.), [αρχ. μίλτος (=κόκκινο χρώμα από αιματίτη)].

μισταργός, ο· υπάλληλος με ετήσιο μισθό, δεσ και *δούλους*, υποκ. το *μισταργούδ(ι)* = το μικρό παιδί με την ίδια σχέση εργασίας, [αρχ. μισθός + αρχ. αἴρω/ ἄρνημαι > μίσθαρος (= μισθωτός εργάτης)].

μουνόκρια, τα· διάφορα αντικείμενα από ξύλο, πέτρα, κόκαλα, ακόμα και κοχύλια, που τα χρησιμοποιούσαν, για να διαπιστώσουν αν υπήρχε μάτιασμα και στη συνέχεια να το γιατρέψουν, **[αρχ. μονόκερος, μυθικό ζώο με θαυματουργές ιδιότητες].

μουρουγαρίζου· ρ., *μουρουγάρζα, μουρουγάρσα, μουρουγαρίσκα*, σιγοκαίω το φούρνο, ώστε ο θόλος του να μαυρίζει από τον καπνό και να αργεί η προετοιμασία του για το φούρνισμα, μτφ. κάνω με αργό ρυθμό μια δουλειά· *μουρουγαρίζου του φούρνου, για να γέν(ει) του ψουμί* = καίω σιγά σιγά τον φούρνο για να προλάβει να ολοκληρωθεί το φούσκωμα του ψωμιού, **[μαυρου- + αρχ. γάρος + -ίζω > (μαυρουγαρίζου) > μουρουγαρίζου].

μπαντίνα, η· έδαφος που είναι βαθούλωμα και κρατά νερό, 'πού κείν(η) τ' μπαντίνα μην καρτιράς προκουπή, **[αρχ. έμβαίνω > έμβατή (=λουτήρας), από όπου πιθανώς το τουρ. bandırnak (=μουσκεύω)].

μπέχου· επίρρ. *τζιάμπα*, δώρο, **[αρχ. αιολ. πρόθ. άμπι (αντί της άμφι) + αρχ. έχω > άμπέχω, σε ελ. απόδοση έχω από τις δυο μεριές].

Μπλος, ο· {μ-μπλος}, τοπων. Τερπνής και Νιγρίτας. Στην Τερπνή *στον Μπλο του χώμα φαίνονταν στου μπραγκό κάτι-κάτι κόκκινου και άσπρου, του κόκκινου για πάτουμα, ...*, [αρχ. πηλός > πλος > Μπλος].

μπλόχνου· ρ., *έμπλουχνα/μπουλούκονα/μπούλουχνα, έμπλουζα/μπούλουζα, μπλόχκα/μπλόχκα, μπήγω, καρφώνω, σπρώχνω, πρ. μπλόχνη, μπλόχνητι, μπουλού, μπουλόχνη, μπουλόχνητι, μπουλούζι, μπλόζι, μπλόζιτι, μπουλούζιτου του παλούκ(ι)*, **[αρχ. έμβολον + μσν. χώνω (< αρχ. χωνύω)].

μυαλός, ο· το μυαλό, το μεδούλι, αλλ. το *μυαλό*, [αρχ. μυελός > μτγν. μυαλός (> μσν. μυαλόν)].

μύξιους 2, ο· ζεστή *μπρουστόπτα* αλειμμένη με *πικμέζ(ι)*· την έτρωγαν την Πέμπτη πριν από το γάμο, μετά το φούρνισμα του ψωμιού, [αρχ. μυξώδης (=γλοιώδης)].

μύχλα, η· η ερωτιάρα, η λάγνα, η *μία ήταν μύχλα ρούσα*, (Ν.Π.γ' τρ. 14.7), [αρχ. μύχλος (=λάγνος), δεσ και αρχ. μύκλα].

νάμνια, τα· συμπεριφορές αξιοκατάκριτες, που αφήνουν άσχημες εντυπώσεις, *μι τα τσιούντα που έκαμαν άφσαν νάμνια*, [1. **αρχ. ανάμνησις. 2. ...].

νιρτσιώνου· ρ., *νέρτσιουνα, νέρτσιουσα, νιρτσιώθκα*, ανασηκώνω τις τρίχες κάποιου, τον ανατριχιάζω, *μη νιρτσιώνς του κατσίκ(ι), θα σι κουτρήσ(ει)*, μτχ. *νιρτσιουμενους, -ν(η), -νου*, **[αρχ. αἴρω (= σηκώνω) + τσουνί (δεσ τζουνί και χραπατσώνου) > αιρτσώνω (περιοχή Έβρου) (> ιρτσιώνου) > νιρτσιώνου, (όπως ουρά > νουρά), σε ελεύθερη απόδοση, σηκώνω τζουνιά όπως ο σκαντζόχοιρος, δεσ και βλάχ. αρίτσιος (=σκαντζόχοιρος)].

νουή, η· το αποτέλεσμα του νοά, ο νους, το μυαλό, *δε σ'έδουκι Θιός νουή κι βγήκικς μι τέτσιουν κιρό όζου; κι τ' άλογα έχουν νουή*, [αρχ. νοέω].

νταλντώ: ρ., *νταλντούσα, ντάλτσα*, ορμώ, [1. **αρχ. δωρ. ρίζα ΔΑΛ- (> αρχ. δηλέομαι = επιφέρω βλάβην), 2. (Π.Κ.) τουρ. daldi, αόρ. του dal- (=βουτώ)].

νταρίζου: ρ., *ντάρτζα, ντάρσα*, δωρίζω, ειδικότερα σε γάμους ή σε αρραβώνες, *νταρισμένους, -ν(η), -νου* = ο αποδέκτης του *νταρό*, [αρχ. δωροῦμαι > δωρίζω].

ντουκάν(η), η· κ. δοκάνι, όργανο για το αλώνισμα των σιτηρών..., [αρχ. τυκάνη, με υ > ου].

ντραγκώνουμι: ρ., *ντραγκώνουμαν, -γκώθκα*, πιάνομαι, χάνω την ευλυγισία μου, *ντραγκώθκι σβέρκου μ'*, *μτχ. ντραγκουμένους, -ν(η), -νου*, [1. **αρχ. δράγμα (= χούφτα, όσο πιάνει το χέρι), δεδραγμένος (= αυτός που πιάνει σφιχτά, Όμηρος Ν. 393), 2. γαγγλί > επ. γαγγρός > γαγγρώνω, δεσ Χ.Τ., 6β', σ. 425, 426].

ντρόκνα, η· σάκος που κρεμούσαν οι μάνες στην πλάτη για το κουβάλημα του βρέφους, **[αρχ. δρόμος + όκνα (=όπή πίθου), στο Αηδονοχώρι λεγόταν *όκνα*].

ζαλφές, οι· πολύ στενές ταινίες με ασημί ή χρυσαφί χρώμα για το στόλισμα της νύφης, *αλλ. τα τέλια*, οι *χρυσάλφες* (Νιγρ.), [αρχ. εξάλφω = τιμώ κάποιον, κάνω κάποιον να λάμπει· προφανώς λάμπει και τιμάται η νύφη με τις *ζαλφές*].

ξινουμάου, -ώ: ρ., *ξινουμούσα, ξινόμσα, ξινουμήθκα*, διάχνω φωνάζοντας τα ζώα ή τα πουλιά από τη βοσκή ή από το χώρο στον οποίο αναπαύονται, *μη ξινουμάς τα σπουρτούδια*, [αρχ. έκ + αρχ. νομή (=βοσκή) > έκνομέω > εξενόμσα (αόρ.) > ξινόμσα > ξινουμάου].

ξιπαρχής: από την αρχή, *ξιπαρχής θέλει μιριμέτια*, **[αρχ. φρ. έξ ύπαρχής].

ξιραχήνα, η· (Νιγρ.), είδος δερματικού εξανθήματος, *λειχήνα*, *αλλ. η ξηρουχήνα*, στην Τερπνή *ξυλουχήνα*, [από συμφ. των λ. αρχ. ξηρός + λειχήν (= είδος δερματικού εξανθήματος)].

ξιστύνου: ρ., *ξέστυνα, ξέστυνα/ξέστσα, ξιστύθκα*, αβγοκόβω, νοστιμίζω το φαγητό, με ζωμό αγουρίδας και αβγό ή με ζωμό λεμονιού και αβγό, *κόμα δεν του ξέστσα του φαϊ*, [επιτ. ξι- + αρχ. στύφω (=προξενώ στυφότητα, στυφάδα), στις *Σέρρες αντί ξιστύνου του φαϊ*, λένε *στύνου του φαϊ*, δεσ και στύμμα (< στύφω), στυφελός (=ξινός, ξινισμένος)].

ξυούμι: ρ., *ξυούμαν, ζύσ(η)κα*, ξύνομαι, *πρ. ζυθούς*, δεσ *πρμ. 234*, [ξύω > αρχ. ξύομαι].

όδι: άκλ. δεικτική αντων., αυτός ο ίδιος, *όδι Νίκους είπι* = ο ίδιος ο Νίκος είπε, *όδι φτος* = αυτός ο ίδιος, *όδι κείνους* = ο ίδιος εκείνος, σε φρ. όπου συνδυάζεται με επίρρ. σημ. ακριβώς, *όδι δω, όδι δώια, όδι έτσ(ι), όδι κει, όδι κεία, όδι έτσ(ι) είναι του φαϊ σ'* = το φαγητό σου είναι αναλλοίωτο, αμετάβλητο, ακριβώς όπως ήταν στην αρχή, δεσ και *ώδι*, [1. ὄδε, αρχ. δεικτική αντ. (στα ονόματα), 2. ὄδε, αρχ. δεικτικό επίρρ. της αντ. ὄδε (στα επιρρήματα)].

όκνα, η· η τρύπα στο πλάι του φούρνου με την οποία ρυθμίζουν την καύση και τη θερμοκρασία του, ανοίγοντάς την στην αρχή, για να βοηθήσουν την καύση, ενώ την κλείνουν, για να ροδίσει το ψωμί και την ξαναανοίγουν προς το τέλος, για να *ξιπυρίσ(ει)* ο φούρνος, [L.Sc. όκνα (όπή πίθου), **αρχ. όκνος (=ο δισταγμός, το απρόθυμο)· η όκνα εμποδίζει την καύση στο φούρνο όταν είναι κλειστή].

όμπυου, το· το πύον, [πύον > αρχ. έμπυον].

όρκους, ο· όρκος, το πύον, [αρχ. έργω > εΐργω (=έγκλειώ) > έρκος (=κάθε φραγμός) > όρκος (στην αρχή ήταν ισοδύναμος με το έρκος), στην Τερπνή το πύον το θεωρούσαν εμπόδιο για την κυκλοφορία του αίματος].

ούια, η· {-ια}, ούγια, [αρχ. ψα (=ούγια) > μτγν. ούα > μσν. ούια].

ουκνιάρς ουκνιάρς, -ρου, -ρκου· οκνηρός, τεμπέλης, αυτός που βαριέται να κινηθεί, [αρχ. όκνος > μτγν. όκνία > οκνιά + -ρς].

ουρθόκουλους, ο· δερματική μυκητίαση, που εκδηλωνόταν με ερεθισμούς στο δέρμα, κυκλικού σχήματος, που είχαν επιφάνεια με πολλά μικρά και σκληρά *κάπαρα* ..., **[αρχ. όρθόκωλος (=αυτός που έχει ορθά, σκληρά μέλη)].

ουρλός, -λιά, -λό· νερουλός, χρησ. κυρίως στο ουδ., *ουρλό αβγό* = αβγό πιο νερουλό από το μελάτο, *ουρλό φαΐ*, [αρχ. όρδς (= ο τζΐρους, το τυρόγαλο) + -λός (όπως στις λ. παχου-λός, νερου-λός)].

ουρτώνου· ρ., *όρτουνα, όρτουσα*, μέλλ. *θα ουρτώσου*, ολοκληρώνω την προετοιμασία· για το φαγητό, προσθέτοντας διάφορα υλικά, όπως τσιγαρισμένο κρεμμύδι, ντομάτα και άλλα, να *ουρτώσου του φαΐ κι έρχουμι*· για το γάλα, το ανακατεύω όταν βράζει στη φωτιά, *κει που όρτουνι του γάλα γίνκι χατάς*· για ζώα, τα φροντίζω δίνοντας τροφή και νερό, καθαρίζοντας το στάβλο κλπ., *όρτουσι τα πράματα κι έλα να φάμι*, **[αρχ. όρθόω (= ετοιμάζω σωστά, δεξ και ουρτιός)].

όφλα-όφλα· επίρρ., πάνω-πάνω, απαλά-απαλά, χωρίς πάτημα, *όφλα-όφλα του γόμουσαμι του κουφίν(ι)*, **[αρχ. όφρα (=μέχρι) + όφρύα (όφρύς = φρύδι), με ρ > λ].

πάλιαγγας, ο· το ζώυφιο που δημιουργεί τις *παλιαντζίνις*, η αράχνη, [αρχ. φαλάγγιον (= αράχνη, ιστός της αράχνης)].

πάντοιους, -ντοια, -ντοίου· {-τγίους}, χρησ. για αόριστη αναφορά σε συζητήσεις ή σε βρισιές και σε κατάρες, μαζί με την αντ. *τέτοιους* και τη λ. *ράντιους*, πληθ. *πάντοϊανοι, πάντοις*{-ντγίς}, *πάντοια*{-ντγια}, [αρχ. παντοϊός].

παπούδα, η· γυφτοφάσουλα, τα *λιανοφάσλα*, [αρχ. πάππος (= σπόρος)].

παραδάγκαλα, τα παραδάγκαλα, τα· πρηξίματα χωρίς πόνο, στο λαιμό ή στην εσωτερική πλευρά του ισχίου, δίπλα στην κοιλιακή χώρα, που μπορεί να οφείλονταν σε διόγκωση αδένων και γιατρεύονταν με επαλείψεις μελιού· ..., **[*παρα-* + αρχ. γάγγλιον/ γαγγάλιον (= οίδημα κάτω από το δέρμα, απόστημα ανώδυνο, η σημερινή σημ. είναι μτγν.) και γ > δ].

παρασταλιάζου· ρ., *παραστάλιαζα, -σα*, στέκομαι κάπου ακίνητος, στέκομαι σαν *παλούκ(ι)*· *τι παρασταλιά(ει)ζς στην πόρτα τ'ς όλ(η) μέρα, 'φου δε σι θέλ(ει)*; [*παρα-* + ρίζα ΣΤΑΛ- + -ιάζου, από τη ρίζα ΣΤΑΛ- > αρχ. στέλλω (= ριζική σημασία στήνω, τοποθετώ), στάλιξ (=πάσσαλος)].

παραστατός, ο· πεζούλι της πόρτας, ο *κατόφλιους*, αλλ. *παραστρατός*, [*παρα-* + αρχ. ίστημι > μσν. παραστάς > *παραστατός*].

πέπιρδας, ο· μόνο ως β' συνθ. της λ. *κουντουπέπιρδας*, **[αρχ. πέπερι (=πιπεριά) > γεν. πεπέριδος].

πήρουσι· αναγνωρίζεται ως αόρ. (γ' ενικού) και μοναδικός γνωστός τύπος του ρ. της αρχ. πηρώ, που σημ. καθιστώ κάποιον ανίκανο, προκαλώ σε κάποιον αναπηρία στο σώμα, στις αισθήσεις, στο νου, *τι τα πήρουσι κι αυτά κι σέφκαν κει μέσα*; = τι τα έπιασε, πώς σκέφτηκαν έτσι στραβά και μπήκαν εκεί μέσα; [αρχ. πηρώ].

πίληνος, ο· βοτάνι αρωματικό, που το χρησιμοποιούν για το αρωμάτισμα του κρα-

- σιού, Αρτεμισία το αφίνθιον, κ. αφιθιά, [αρχ. ἐπί + αρχ. ληνός (= πατητήρι) > (ε)πίληνος, ἐπιλήνιος (= ο ανήκων στο πατητήρι)].
- πιρατόνου**· ρ., *πιράτουνα, πιράτουσα*, αμπαρώνω, *πιράτουσι την πόρτα να κοιμθούμι*, *μτχ. πιρατουμένους, -ν(η), -νου*, [αρχ. περῶ > μτγν. περατής > περάτης (= ξύλινος μοχλός για κλείσιμο πόρτας)].
- πιτακανάς**, ο· κυρίως το νεαρό σπουργίτι, η λ. όμως χρησ. και για όλα τα *τσιρουπούλια*, [αρχ. πετάννυμι > πεπέτακα (παρακείμενος)].
- πιτρουτούρ(ι)**, το· χωράφι γεμάτο μικρές πέτρες, *αλλ. τσιακίλ(ι), καριάκ(ι)*, **[1. πέτρα + αρχ. τορός (<τείρω = τρίβω), 2. πέτρα + -τούρ(ι)].
- πλανιά**, η· η πάνα με την οποία τυλίγουν το μωρό, [αρχ. πλάνης (=περιφερόμενος)].
- πλάσις**, οι· τούφες από μαλλί, που έβγαιναν από τα *νταράκια* σε κυλινδρικό σχήμα και ήταν έτοιμες για κλώσιμο, *αλλ. πλάστρις*, νιφάδες του χιονιού, [αρχ. πλάσσω].
- πλος/Πλος**, ο· πηλός, *αλλ. το τοπων. Μπλος της Νιγρ.*, [αρχ. πηλός].
- πουδίνουμι**· ρ., *πουδίνουμαν, πουδίθκα*, φορώ τα παπούτσια μου, τα *τσιαρβούλια* μου, *κόμα δεν πουδίθκα όταν πέρασι λύκους*, [αρχ. ύποδέω > μσν. ποδένω].
- πουδουνάρ(ι)**, το· ποδονάρι, το σκέλος από το *συντρόφ(ι)* ή το παντελόνι, [1 ** *πουδάρ(ι)*, με επίδρ. της λ. *ζνάρ(ι)*. 2. (Π.Κ.) υποκ. της αρχ. λ. ποδεών (= τα άκρα του δέρματος ζώου, τα ποδαράκια)].
- πουιάτα**, η· {-ιά-}, πρόχειρο στέγαστρο χωρίς πλευρική κάλυψη, υπόστεγο, [αρχ. ύπόγυιος (= πρόχειρος) **(> πουγιάτα) > πουιάτα].
- πουριά**, η· 1. {-ριά}, η πόρτα της αυλής ή του *μπαζέ*, καμωμένη με πλεκτά κλαδιά από *λυγαριά* ή *μιλιάδ(ι)*, αλλά και με δικτυωτό σύρμα πάνω σε τελάρο, υποκ. η *πουρούδα*, δεσ αίν. 22. ..., [αρχ. πόρος (= μέρος από όπου περνά κάτι)].
- πουριτί**, το· {-τιό}, αλισίβα, σταχτόνερο που έπαιρναν από τη *ζλόσταχ(η)*, ** [αρχ. περῶ (= διαπερνάω, διέρχομαι), δεσ περῶ > αρχ. πορθμός].
- προύφλους**, ο· αυτός που ρυτιδώθηκε, που σακούλιασε πρόωρα, [αρχ. πρῶ + αρχ. φλίω (δεσ και φλιδάω, φλυδάω = γίνομαι πλαδαρός)].
- ρημάτζμα**, το· η μαστίτιδα, η αποβολή πύου αντί για γάλα από το στήθος θηλάζουσας γυναίκας, [ρήγγυμι > αρχ. ρήγμα (= άνοιγμα, απόστημα) > (ρηγμάτισμα > ρημάτισμα) > ρημάτζμα].
- ριμπατεύου**· ρ., *ριμπάτιβα, -τιψα*, ράβω γύρω-γύρω τον ποδόγυρο, ουσ. το *ριμπάτιμα*, [αρχ. ρέμβη > μτγν. ρέμβω (=περιστρέφομαι)].
- ρούμκους**, ο· μεγαλόσωμος, εύρωστος, *ρούμκους πέτνιους*, [αρχ. ρώμη (=ευρωστία) + -κους].
- σαρίκ(ι)** 2, το· ύφασμα που τύλιγαν οι Τούρκοι στο φέσι, [ελλ. καισαρίκιον (= σκούφια καισαρική) > μσν. σαρίκι].
- σέβας**, το· σεβασμός, *πάει του σέβας που είχαμι στα χρόνια μας*, [αρχ. σέβας].
- σιάλιαγκας**, ο· σαλιγκάρι, πληθ. οι *σιαλιαγκοί, σιάλιαγκα μάλιαγκα βγάλ' τα κερατάκια σου*, (Ν.Π.γ' τρ. 743.1), [αρχ. σιάλον > σιαλικός > σάλιακας > σάλιαγκας (> μσν. σαλίγκας > σαλιγκάρι)].
- σιβαίνου**· ρ., *σέβινα, σέφκα/σέβκα*, μπαίνω, εισέρχομαι, δεσ πρμ. 250, πρ. *σέβνι, σιβαίντι, σέβα, σιβίτι, σιβούς, σιβούς στ' αχούρ(ι)*, [εις + βαίνω > αρχ. εισβαίνω, Γ.Κα. σεβαίνω].

- σιουλνιάρ(ι)**, το· {-νιά-}, βρύση στην οποία το νερό τρέχει από σωλήνα χωρίς κά-
νουλα, **[αρχ. σωλήν > μτγν. σωληνάριον].
- σκάρ(ι)**, το· κορδόνι από δέρμα που χρησ. στα *καμτσίκια*· το κορδόνι με το οποίο
έδεναν τα *τσιαρβούλια*, που έβγαине από το ίδιο το δέρμα, αλλ. η *νιζιούσκα*, [αρχ.
σκάριφος, δεσ *σκαριά*].
- σκαριά**, η· {-ιά}, το επιφανειακό σκίσιμο του δέρματος με κέρατο ή αιχμηρό αντι-
κείμενο, [αρχ. σκάριφος (= μυτερό όργανο γραφής ή σχεδίου)].
- σκόβου**· ρ., *έσκουβα, έσκουψα, σκόφκα/σκόφτκα*, εμποδίζω, εμποδίζω από μέσα, *έ-
σκουψι την προυξινιά* = έβαλε *διαβάλματα* και *χάλασε* το συνοικέσιο, *μ' έσκουψι
παν στου πουδάρ(ι)* = με εμπόδισε την ώρα που πατούσα το πόδι μου (για το παι-
χνίδι), **[1. αρχ. σκόπτω (=περιπαίζω), κατά το πρὸς + κόπτω > κόβω, 2. αρχ. εις + αρχ.
κόπτω > σ' + κόβου > σκόβου, κατά το πρὸς + κόπτω > προσκόπτω].
- σκουφούνια**, τα· τα *τερλίκια*, ... τα *σκουφούνια παρδαλά*, (Ν.Π.γ' τρ. 725.0), [αρχ.
σκύφος (= φλιτζάνι, ποτηράκι), σκυφίον (= το κρανίο)].
- σκόμμα**, το· σκύψιμο, προσκύνημα, υπόκλιση, *στο βασιλιά πηγαίνει σκόμμα έκαμνι*,
(Ν.Π.γ' τρ. 288.1), [αρχ. κύπτω > μσν. σκύπτω].
- σμούχρια**, η· {σμού-χρια}, μούχρα, σούρουπο, δεσ δ.δ. 1 *στυχ. 20*, αλλ. η *σμούχρα*,
[αρχ. μορυχός (= αμυδρός) > μουχρός > μούχρα **> στη μούχρα > σ' *μούχρα* >
σμούχρα > *σμούχρια*].
- σου**· φωνή σε σκύλο για να χυμήξει, (Νιγρ.), [αρχ. σεύω > πρ. σοῦ (=όρμα)].
- σουπώ**· ρ., *σουπούσα, σώπασα*, σιωπάω, σωπαίνω, [αρχ. δωρ. σωπάω].
- σούσαλα**, τα· σκουπίδια, οι φλούδες από τα σπυριά του σταριού που χώριζαν με τον
αέρα στο *ντριμόνιασμα* ή στο *απουλίχνισμα*, με κίνηση προς τα πάνω, και περιεί-
χαν μικρά κομμάτια από το στέλεχος του σταχουού χωρίς σπυριά, **[αρχ. σεύω (=
ρίχνω, τινάζω) > σοῦς (= κίνηση, ορμή προς τα πάνω) + -αλα, δεσ *κότσαλα*].
- σουτιμνοιάζου**· ρ., *σουτιμνοιαζα, -σα, σουτιμνοιάσ(η)κα*, παρομοιάζω, τ' *σουτί-
μνοιασα μι τ' Βαΐτσα*, **[1. συμφ. των λ. αρχ. ἴσος + άρθρα τὸν / τὴν + μνοιάζου,
2. ..., 3. αρχ. ἴσος + αρχ. τῆ + μνοιάζου, το αρχ. ομηρικό τῆ προσδιορίζει ακριβέ-
στερα το ρ. που ακολουθεί, π.χ. τῆ, πῖε οἶνον].
- σουχιά**, η· διχάλα μεγαλύτερη από τη *βασταγαριά*, διχαλωτό κατακόρυφο δοκάρι,
που στήριζε πρόχειρες κατασκευές, [αρχ. εισέχω > μτγν. εισοχή (> **πιθανώς *ει-
σουχιά*) > η *σουχιά*].
- σ'-σ'**· ήχος με τον οποίο διατάζουν τα σκυλιά να χυμήξουν, [αρχ. σεύω > πρ. σοῦ (=
όρμα) > σ'-σ', με επανάληψη και αποβολή του φωνήεντος].
- στάβα**, η· πολλοί σωροί σχήματος σταυρού από δεμάτια σιτηρών, που ο καθένας,
έμπαινε δίπλα στον άλλο στο χωράφι, αποτελούσαν τ'ς *στάβις*, ενώ οι *θημονιές*
ήταν κυκλικόι σωροί που στήνονταν στα αλώνια, **[αρχ. ἴστημι, από το θέμα
ΣΤΑ, σταματώ, σταυρός κλπ. και επίδραση της λ. στοίβα].
- σταβάρ(ι)**, το· το μακρύ ξύλο στον *αραμπά* δίπλα στο οποίο ζεύονταν τα βόδια, το
ξύλο στο αλέτρι των βοδιών που ένωνε *του ζ(υ)γό μι του γνι κι τ'ν αλιτρόχειρ(η)*,
αλλ. το *αρίσ(ι)*· ήταν και το αντίστοιχο τμήμα στο σιδερένιο αλέτρι, [αρχ.
ἰστοβοεὺς > μσν. σταβάριον].
- σταλαχίδα**, η· βάσανο, Νιγρ., [σταλάω > αρχ. σταλάσσω (= σταλάζω, αφήνω να
στάξει δάκρυ)].

στραπή: χρυσ. ως επίρρ., πολύ ξινός, στη Νιγρ. *στραπίσ(ι)*, *ξινιά στραπή τ'ν έκανις τ' σαλάτα*, η χρήση της λ. είναι μτφ. όπως η λ. φωτιά στη φρ. *φουτιές βγάζουν τα μάτια τ'*, [αρχ. άστραπή].

στράτα, η· δρόμος, μια μετάβαση με την επιστροφή, ένα δρομολόγιο μεταφοράς, τα πρώτα βήματα του μωρού, η πορεία που ακολουθούν τα μυρμήγκια για τη φωλιά τους, *τρεις στράτις νιρό θέλ(ει)*, άλλο όν. για τη *μπλίζνα*, **[στρατιά > αρχ. στρατιώτης > μσν. στράτα].

στρέγου· ρ., *έστριχα, έστριζα*, στέργω, στρέγω, συμφωνώ, αποδέχομαι τους όρους μιας συμφωνίας, [αρχ. στέργω > μσν. στρέγω].

Στρίγκα, η· τοπωνύμιο της Νιγρίτας στο βουνό, [αρχ. στρίξ (= νυκτοκόρακας) > αιτ. στρίγκα].

συμπιλντζού· ρ., *συμπιλντζα, συμπιλντσα*, βάζω κάτι στο μυαλό μου, προβλέπω, [αρχ. συμπιλέω (= συμπιέζω, π.χ. το μαλλί για πύλημα, δεσ πύλος) > μτγν. συμπίλησα > *συμπιλντσα*].

συντρόφ(ι), το· μακρύ υφαντό άσπρο σάβρακο για άνδρες και γυναίκες, *μάσι, Ρηνούδα μ', τα πανιά και όλα τα συντρόφια*, (Ν.Π.γ' τρ. 314.0), [αρχ. σύντροφος].

σφάλακας, ο· τυφλοπόντικας, πληθ. *σφαλακοί*, [αρχ. άσπάλαξ > γεν. άσπάλακος].

σφίγγους, ο· το παιγν. *κλείνους* στη Νιγρ., [αρχ. σφίγγω].

τέλια, τα· 1. σύρματα, *ξαλφές*. Οι αρχαίοι δεν μπορούσαν να ασκήσουν εφελκυσμό και δεν μπορούσαν να κάνουν κυλινδρικά σύρματα. Έκαναν λεπτά ελάσματα με μαλακά μέταλλα, χρυσό, ασήμι, και στη συνέχεια τα ψαλίδιζαν σε λεπτές ταινίες, τις οποίες πολλές φορές τις έστριβαν δίνοντάς τις κυλινδρικό σχήμα. Ήταν τα αρχαιότερα σύρματα, τα *τέλεια*, (Κ.Σ.). ..., [αρχ. τέλεια (=τελεστικά, γαμήλια, δεσ *ξαλφές*) > *τέλια*]. 2. το τέλος, *στα τέλια του μήνα*, [αρχ. τέλος].

τέτα, η· θεία, για τα παιδιά η κάθε ηλικιωμένη γυναίκα, δεσ και *τάτας*, [αρχ. τέττα, προσφώνηση σε γεροντότερο, Όμηρος Δ. 412, τέττα, σιωπή ήσο].

τζίζ(ι), το· ομαδ. παιγν. με δυνατά χτυπήματα της παλάμης ενός παίχτη πάνω στην παλάμη αυτού που *στρών(ει)*· ο αρχ. κόλλαβος ή το κολλαβίζειν· ... **[αρχ. σίζω (= παράγω ήχο που αποδίδεται με το σ) > τσίζω > τσίζει > τζίζει, με σ > τ και τ > τζ, δεσ *τζινάου*].

τζίρους, ο· τυρόγαλο, το υγρό που αποχωρίζεται από το τυρί κατά την τυροποίηση του γάλατος, [Λ.Αν. αρχ. κίρρος > μσν. τσίρρος (=ορός), **με τσ > τζ].

τράβλα, η· Πορτουλάκη η ολισθηρή, κ. γλυστρίδα, αντράκλα, είδος χορταρικού, *που άμα του τρων τα πρόβατα κατιβάζουν μπόλ(ι)κου γάλα*, [αρχ. τρίς + αρχ. άβλος (= καρδάρα) > *τράβλα*, δεσ ο *τράβλος* (Πεντάπολη), η *τριάβλα* (Δημητρίτσι), σε ελ. μετ. *χόρτο που γεμίζει τριπλά καρδάρια*].

τριώρ(ι), το· μηχανή για τριπλό καθάρισμα των σιτηρών, από την οποία παίρνουν χωριστά τα *κότσαλα*, τα σπασμένα σπυριά και τον καθαρό σπόρο, ο χειριστής του *τριουρτζής*, **[αρχ. τρίς + αρχ. ώρη (=φροντίδα, μέριμνα) (> τριώρη > τριώρι)].

τριώτα, η· παιγν. για κορίτσια, που παιζόταν σε σχεδιάσματα πάνω στο χώμα, από εφαπτόμενα ορθογώνια ή με σχήμα σπείρας· ως στόχο είχε τη μετακίνηση μιας *μάδας* με *κουτσό* και για την κάθε προώθησή της επιτρέπονταν τρία πηδήματα χωρίς *πάτημα γραμμής*· ήταν μια μορφή του αρχαίου παιγν. *άσκωλιασμός*· ..., [αρχ.

τρῖς + αρχ. ὄθῶ, με θ > τ, ὅπως στη λ. *αλόρτους*].

τρουχούν(ι), το· το προϊόν της άλεσης σησαμιού, πριν από την παραλαβή του σαμόλαδου, το ταχίνι, στη Νιγρ. *τριχούν(ι)*, [1. **αρχ. τροχαλός (= αυτός που τρέχει, που ρέει) + -ούν(ι), 2. (Π.Κ.), τουρ. tahin (< ὄψιμο μσν. η ταχή, Κύπρος, Λ.Αν.) > ταχούν' (Μελένικο) > ταρχούν' (ανάπτυξη του ρ) > τουρχούν > τρουχούν'].

τσιουκάν(ι), το· τσουκάνι, σφυρί για ακόνισμα μεγάλων κοπτικών εργαλείων, ὅπως γνι, κουσσά, σκαλτστήρ(ι) κλπ., [αρχ. τυκάνη (= κόπανος, ξύλινο σφυρί), με τ > τσ και υ > ου].

τσιφτσής, ο· ο γεωργός που οργώνει ξένα χωράφια με αμοιβή, αλλ. *τσιφτζής*, [αρχ. ζεύγνυμι > ζευκτσής, (Κ.Σ.) > τουρ. çiftçi (= αγρότης, ζευγολάτης)].

φιγγουλουγάου, -ώ· ρ., *φιγγουλουγούσα/-λουούσα, -λόγ(η)σα/-λόησα*, δέχομαι άπλετο φως, *τι φουβάσι μπρε πιδί μ', ὄζου φιγγουλουγάει τόπους*, δεσ διαφορά από το ρ. *φιγγουβουλώ*, [αρχ. φέγγος + αρχ. λέγω (= συλλέγω)].

φλαστιρό, το· ξύλο με ανάγλυφη σφραγίδα, για τις λειτουργίες και τα κλικούδια, [1. (Π.Κ.) αρχ. σφραγίζω > μσν. σφραγιστερόν > φραϊστερό > φλαστιρό, με π > φ και ρ-ρ > ρ-λ. 2. **αρχ. πλάσσω > μσν. πλαστήριον, με π > φ].

φλαχτό, το· το παστό χοιρινό κρέας, κυρίως το λίπος που έβγαίνει από την πλάτη του ζώου, [αρχ. φυλάσσω > μτγν. φυλακτόν (= το φυλασσόμενο) > φυλαχτό].

φλέτσ(ι), το· φλούδα από καρπούς ή από κλωνάρια δέντρων, *φουρεί παπούτσια απού βάλανι φλέτσι*, δεσ δημ. τρ. 16 α'. 3, *φλέτσ(ι) απού δουράκνου*, προσφ. η *φλέτσα*, [αρχ. φλέω (= είμαι γεμάτος), από όπου οι λ. φλοιός, φλούδα].

φουκάλ(ι), το· σκούπα, το φ. *Sorghum scorarium*, είδος σόργου, από το οποίο έκαναν τις σκούπες για το εσωτερικό των σπιτιών, ενώ με τα *μανρουφόκαλα*, τα *ασπρουφόκαλα* και τα *σταυρουφόκαλα* σκούπιζαν τις αυλές, [αρχ. φιλοκαλῶ > φιλοκάλιον > μσν. φλοκάλι].

φρίξ(η), η· φρίκη, τρόμαγμα, φοβία, *πήρα φρίξ(η) τ' νύχτα* ... , [φρίσσω > φριξ (> αρχ. φρίκη)].

φυλλίζια, τα· οι νέοι βλαστοί του καπνού που βγαίνουν στα μάτια της παλιάς ρίζας προς το τέλος του καλοκαιριού, όταν έχουν μαζευτεί σχεδόν όλα τα φύλλα από τη ρίζα, [1. **αρχ. φύλλον > φυλλίζω (= αφαιρώ τα φύλλα), 2. ...].

χαλεύου· ρ., *χάλιβα, χάλιμα*, ζητώ, *τι χαλεύ(ει)ς/χαλέβς πάλι δω μαρή*; [αρχ. δωρ. ουσ. χαλή (= χηλή, παλάμη) > χαλεύω (= με αρχική σημασία ανοίγω την παλάμη να ζητήσω κάτι)].

χαλιπόνου· ρ., *χαλίπουνα, -ουσα, -ώθκα*, χαμηλώνω την ένταση, *χαλίπουσι πόνους*, = έγινε μικρότερη η ένταση του πόνου, *χαλίπουσα τ' λάμπα* = χαμήλωσα τη φλόγα της λάμπας τόσο, ὅστε μόλις να καίει, [1. **αρχ. χαλεπῶς (= μετά δυσκολίας, μόλις) + -ώνω. 2. Χ.Τ., 6γ', σ. 414, 415].

χανούτις, οι· ξεχειλωμένα παπούτσια, [αρχ. χάσκω > μτγν. χαίνω > μέλλ. χανοῦμαι].

χάπ(ι), το· χάπι, το τελευταίο μη κερδισμένο κέρμα στο *τροπούδ(ι)*, που έπαιρνε χωρίς ρίζιμο ο επόμενος παίχτης, [1. **αρχ. κάπτω (= τρώγω γρήγορα) > μσν. χάπτω, 2. ...].

χαρώ· χαρίζω, ρ. τύπος γνωστός μόνο στα δημ. τρ., *δε σι τα πουλώ, λιβέντη μ', δε σι*

τα *χαρώ*, (Ν.Π.γ' τρ. 643.1), [αρχ. *χαρίζομαι* > *χαρίζω*].

χασμούν(ι), το· όρος της ξύλευσης· όταν ένα ξύλο κοβόταν με δυο αντικριστές τσεκουριές, στο ένα κομμάτι σχηματιζόταν μια μορφή σφήνας, το *χτέν(ι)*, ενώ στο άλλο μια αντίστοιχη εσοχή, το *χασμούν(ι)*, **[*χαιίνω* (= ανοίγω πολύ) > αρχ. *χάσμα* + *-ούν(ι)*].

χαχαλάς, ο· γεωργικό εργαλείο παρόμοιο με τη διχάλα, μόνο που έχει, αντί για δύο, τέσσερα ή περισσότερα σκέλη, δεσ πρμ. 235, [αρχ. *χαλή* (=χηλή) με αναδίπλωση του *χα* > *χαχάλα* > υποκ. μσν. *χαχάλιν* > *χαχάλι* (= σκέλος) **> *χαχαλάς* (=αυτός που έχει σκέλη)].

χλιάρ(ι), το· {-ιά-}, κουτάλι, χουλιάρι, καμωμένο παλιότερα από ξύλο, δεσ πρμ. 399, υποκ. το *χλιαρούδ(ι)*, [κόχλος > αρχ. *κοχλιάριον* > *χουχλιάρι* > *χουλιάρι*].

χλιώνου· ρ., οι αρ. χρ. σχημ. περιφρ. *χλιαίνω*, *θερμαίνω* κάτι μέχρι να γίνει *χλιαρό*, το 'κανα *χλιο του νιρό*, [*χλίω* (=είμαι/ γίνομαι *χλιαρός*) > αρχ. *χλιαίνω*].

χρυσαλφές, οι· οι πολύ στενές ταινίες με ασημί ή χρυσαφί χρώμα για το στόλισμα της νύφης, οι *ξαλφές* ή τα *τέλια*, [αρχ. *χρυσός* + αρχ. *άλφεϊν/ άλφάνω*].

ψέλιου, το· ψέλιον, το σίδερο του χαλινού που είναι κάτω από το χείλος του ζώου, για να σφίγγει τα σαγόνια του, [αρχ. *ψέλιον* (= βραχιόλι, κρίκος)].

ψουρούκια, τα· φαγητό, που στη διαδικασία της προετοιμασίας του σχηματίζονταν με τρίψιμο μικρά κομμάτια ζυμάρι, τα οποία έβραζαν στη συνέχεια με λάδι και νερό. ..., [αρχ. *ψώω* (=τρίβω) > *ψωρός* **> *ψουρούκια*].